

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Published by

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Winter 2022 / 9-4

<https://doi.org/10.46868/atdd>

Isparta İli Ağızlarında Damak Uyumu

Şeyma Borazan*

ORCID: 0000-0001-8881-9229

Öz

Ünlü uyumu, ünlülerin boğumlanma yeri bakımından benzerlik göstermesi ile ilgili bir durumdur. Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu “damak uyumu”, “büyük ünlü uyumu” gibi terimlerle ifade edilir. Kalın ünlüler ağız boşluğunun art kısmında, ince ünlüler ise ön kısmında boğumlanırlar. Bir kelimenin ilk hecesinde kalın bir ünlü varsa sonraki hecelerde yer alan ünlülerin de kalın, bir kelimenin ilk hecesinde ince bir ünlü varsa sonraki hecelerde yer alan ünlülerin de ince olması kuralı damak uyumudur. Damak uyumunu bozan örneklere bakıldığında bir kısmının kelime tabanlarında bir kısmının ise eklerde olduğu görülür. Bazı ekler zaman içinde ekleşmiş olan birimlerdir. Ünlü uyumlarında çok önemli olan bir kuralda bir kelimedeki her ünlünün kendinden önceki ünlüye tabi olmasıdır. Bir kelimedeki uyum bozulursa o noktadan sonra gelecek olan eklerin ünlüleri kendinden önceki ünlünün niteliğine uymak zorundadır. Isparta 13 ilçe ağızından ibarettir. Bu çalışmada Isparta ili ağızlarındaki damak uyumu ölçünlü dil ile karşılaştırılmış, ölçünlü dile göre kelime tabanları ve ekler de değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bu verilerden de damak uyumunun Türkiye Türkçesine göre ileri ve geri olduğu durumlar ortaya koyulmuştur. Bu çalışma yürütülürken ilgili literatürler gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Isparta İli Ağızları, Damak Uyumu, Türkiye Türkçesi

Gönderme Tarihi: 11/02/2022

Kabul Tarihi:28/11/2022

*Dr. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta-Türkiye, seymaborazan90@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

BORAZAN, Ş., “Isparta İli Ağızlarında Damak Uyumu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s. 11830-1852.

Palatal Harmony in Dialects of Isparta City

Şeyma Borazan*
ORCID: 0000-0001-8881-9229

Abstract

Palatal harmony is a situation regarding that vowels show similarity in terms of place/point of articulation. It is expressed by such terms as “backness-frontness harmony”, “palatal harmony” and “major vowel harmony” etc. in Turkey Turkish. Back vowels are articulated in back (non-anterior) section of oral/mouth cavity; front vowels in anterior (frontal) section of it. Palatal harmony is the rule that, if there is a back vowel in the first syllable of a word, vowels which appear in the following syllables should become back; if there be a front vowel, those ones following become front, as well. It is seen that, when examining examples which break palatal harmony, some of them are at the base/bottom of the word, some are at the affixes of it. Some affixes are units that becomes an affix in process of time. A rule that is very important in vowel harmonies is that each vowel in a word is subject to predecessor vowel. If harmony in a word is broken, vowels of affixes, which will come after that point, should harmonize (obey to) nature of the predecessor vowel. Isparta city is composed of thirteen district dialects. In this study, we compared palatal harmony in dialects of Isparta city with standard (common/formal) language, and also evaluated word bases/bottoms and affixes according to (in comparison to) the standard language. Through these data evaluated, we presented situations where the palatal harmony is developed (advanced) or underdeveloped according to Turkey Turkish. While conducting this study, we reviewed the relevant literatures.

Keywords: Dialects of Isparta City, Palatal Harmony, Turkey Turkish

Received Date: 11/02/2022

Accepted Date: 28/11/2022

*Ph.D. Student, Süleyman Demirel University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Isparta-Turkey, seymaborazan90@gmail.com

You can refer to this article as follows:

BORAZAN, Ş., “Isparta İli Ağızlarında Damak Uyumunu”, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1830-1852.

Giriş

Damak uyumu Türk dilinin karakteristik özelliklerinden biridir ve Türkiye Türkçesi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın önemi, ağızlardan derlediğimiz verilerin Ölçünlü Türkiye Türkçesi açısından kaynak niteliği taşıyacak olmasıdır. İncelik-kalınlık bakımından vokal uyumu, Türkçede her devirde sağlamdır. Asli kelimelerde olduğu gibi, eklerde de vokallerin incelik-kalınlık uyumu tamdır.¹ Eski Anadolu Türkçesinde damak uyumu oldukça sağlamdır. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde uyum dışında kalan bazı kelime, ek ve biçimlerin Eski Anadolu Türkçesinde uyumda olduğu görülür. Damak uyumu Türkçe kelimelerde /d,n,ş/ gibi diş ünsüzlerinin inceltici etkisine bağlı olarak uyum dışında kaldığı bilinen bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesinde uyuma dahildir: dahı “dahi” (GT 32/a7), hanı “hani” (YZ 6a/140). Alıntı kelimelerde: Asıl biçimleri damak uyumuna aykırı olan bazı alıntı kelimeler, çeşitli ses değişimleri sonucunda uyuma bağlanarak Türk dilinin ses yapısına uydurulmaktadır. Örn: dünya (DK 164/1) [<< Ar. dünyā]. Ek ve biçimlerde damak uyumunda ise Ölçünlü Türkiye Türkçesinde uyuma bağlı olmayan bazı ekler Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde uyuma büyük oranda bağlıdır. {+dAş} (İsimden isim Yapım Eki) dіндеş (Kur. Ter.213a. 11). {+KI/+GI} (Aitlik Eki): Diğer tarihi Türk lehçelerinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de uyuma büyük ölçüde bağlıdır: kankı. Ekin uyuma girmediği bazı örnekler de bulunur: bundaki (KY 1609). {+lAyIn} (İsimden isim Yapım Eki) Ölçünlü Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen bu ek ve Eski Anadolu Türkçesinde uyuma bağlıdır. Örn bülbülleyin (SN 5331). {+(y) Iken}, {+ken} (zarf-fiil eki): Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde tek şekillidir: variken (KY 1946). {-(y) A yorır} (şimdiki zaman eki): Eski Anadolu Türkçesinde tasvir fiili kuruluşundaki şimdiki zaman eki, -yor yardımcı fiilinin yapısı nedeniyle uyuma bağlı değildir. Örn geli yorır (DK 178/ 3-4).² ÖTT’de çok ileri durumda olan damak uyumu, TTA’da yöreden yöreye farklılıklar gösterebilmektedir. Söz konusu uyum bakımından İMİA’daki kelime tabanları ve eklerin bazıları ÖTT’ye göre daha ileri, bazıları ise daha geri düzeydedir. Bu uyum bölge ağızlarında ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşmeyle oluşur. Ancak bunlar içerisinde daha çok ilerleyici benzeşme görülür.³

¹Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 26.

²Osman Yıldız- AliOsman Yalkın, *Tarihi Türk Lehçeleriyle Karşılaştırmalı Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2021, s. 49-50.

³Osman Yıldız, *Isparta Merkez İlçe Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara 2021, s. 36.

Bazı alınma kelimeler Anadolu ağızlarının hepsinde benzeşme yolu ile kısmen veya tamamen ses yapılarını değiştirmişlerdir. Ünlü benzeşmesi ilerleyici, gerileyici veya ilerleyici - gerileyici yönlerde ortaya çıkar. Anadolu ağızlarının hepsinde bu yönlerde gerçekleşmiş ünlü benzeşmesi örneklerine rastlamak mümkündür Ancak ağızların benzeşme yönüyle ilgili eğilimleri birbirinden farklıdır. Alınma kelimelerde ünlü incelmesinin yaygın olduğu Doğu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında bu değişme genellikle gerileyici benzeşme yolu ile meydana gelir.⁴ Isparta İli Ağızlarında Damak Uyumu adlı bu makalenin amacı hangi il ağızlarında uyumun bozulduğu ya da korunduğu tespit edilerek elde edilen verilerden damak uyumunun Türkiye Türkçesine göre ileri ve geri olduğu durumları ortaya koymak ve Türkiye Türkçesine veri oluşturmaktır. Çalışmamızda Isparta ili ağızlarına ait akademik çalışmalar taranmış, ağızlardaki damak uyumlarının ileri ve geri olduğu durumlar tespit edilmiş ve ölçünlü yazı dilleri ile karşılaştırılmıştır. Isparta ili ağızlarındaki damak uyumlarının Türkiye Türkçesine göre ileri ve geri olduğu durumlarda kök ve tabanlarda tespit edilmiş Türkçe ve alıntı sözcükler ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşme olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Son aşamada ise ek, bağlaç ve edatlarda damak uyumunun ÖTT'den daha ileri ya da geri olduğu durumlar tespit edilmiştir. Örn: Aksu ağızında damak uyumu bazı durumlarda Türkiye Türkçesinden daha ileri duruma geçebilirken, Gönen ağızında damak uyumu Türkiye Türkçesinden daha ileri durumdadır.

1-Isparta İli Ağızlarında Damak Uyumu

a-Damak Uyumu

ÖTT'de çok ileri durumda olan damak uyumu, TTA'da yöreden yöreye farklılıklar gösterebilmektedir. Söz konusu uyum bakımından Isparta ili ağızlarındaki kelime tabanları ve eklerin bazıları ÖTT'ye göre dahileri, bazıları ise daha geri düzeydedir. Bu uyum; bölge ağızlarında ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşme ile oluşur.⁵ Damak uyumunun diğer Anadolu ağızlarındaki durumuna baktığımız zaman: Batı Türkçesinde başlangıçtan itibaren dil uyumu kuvvetlidir. Ancak Anadolu ağızlarında Türkçemizin bu en belirgin özelliğinin yer yer zayıfladığı görülmektedir. Ağızlarda ek düzeyinde görülen uyumdan uzaklaşmalar, genellikle kalınlaşma veya incelme ses olaylarının sonucudur. Kuzeydoğu grubu ağızlarında sistemli olarak görülen ünlü kalınlaşması bu ağızları diğerlerinden ayırır. Ek ünlüsünde meydana gelen kalınlaşmalar dar ünlülü eklerde geniş ünlülü eklere göre daha fazladır. Dar

⁴Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara 2017, s. 3.

⁵O. Yıldız, *a.g.e.*, s. 36.

ünlülü olan bu eklerin Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olmaları dikkat çekicidir. Doğu grubu ağzının güneyinde yer alan bazı ağızlarda da ek ünlüsünde bu tip kalınlaşmalara rastlanır. Uyumu bozan hadiselerden bir diğeri olan incelmeye ise, dış ve dişeti ünsüzlerine bağlı olarak başta Batı grubu ağızlarının alt grupları olmak üzere bütün Anadolu ağızlarında görülür. Ancak Kuzeydoğu Grubu ağızlarında dar ve geniş bütün kök ve ek ünlülerini içine alan incelmeye hadisesinde bölge ağzının incelmeye eğilimi de etkili olmuştur. Kuzeydoğu Grubu ağızları Doğu Grubu ağızları gibi “ı” ünlüsünü sevmez ve bu ünlüler i’ye döner. Çok heceli kelimelerin ve bazı eklerin sonundaki ı, u, ü ünlüleri, Doğu ve Kuzeydoğu Ağızlarında ‘i’ ünlüsü ile karşılanır.⁶

2-Damak Uyumunun Ölçünlü Türkiye Türkçesine Göre İleri Olduğu Durumlar

ÖTT’de çok ileri durumda olan damak uyumu; Anadolu ağızlarında yörelere göre farklılık gösterebilmektedir. Batı Grubu ağızlarında ilerleyici benzeşmenin diğer benzeşme yönlerinden daha baskın olduğu, yazı dilinde tek şekilli olan “-ki-, -ken, -leyin, -mtrak” eklerinin çok şekilliliklerini korumasından ve “ile, için, ki” edatları ile -imek fiilinin kök-gövde ünlüsüne tabi olmasından anlaşılmaktadır. “ile, için, ki edatları, kök gövde ünlüsüne bağlı olarak uyum değiştirip ekleşmeye hazırlanmakta veya ekleşmektedir. Yazı dilindeki “hangi, hani” kelimeleri de ilerleyici benzeşmenin baskın olduğu bu ağızlarda “hangı, hanı” şeklindedir.⁷

a-Tabanlarda

Aslında damak uyumu bulunmakla birlikte günümüz yazı dilinde uyuma girmeyen bazı Türkçe kökenli kelimeler Isparta ili ağızlarında eskicil biçimleriyle uyuma tabi olarak kullanılırlar. Damak uyumuna tabi olan Türkçe kökenli bazı kelimeler Anadolu ağızlarında aynı şekilde uyumlu halleriyle kullanılmaktadır. alma “elma” (AA 23/75,AtA 45/56,EA 8/78,SA 32-129,ŞA 17/31,UA XLIV- 5), ana “anne” (AA 3/68,AtA 1/1,GöA 27-72,KA 27/147,SA 36-40,SüA 11/2,ŞA 62/20), gardaş “kardeş” (AA 42/10,SA 76-40,SüA 29/17,ŞA 31/119), hanı “hani” (AA 63/135)hanğı“hangi”(AtA 36/37,SA 78-34,SüA 18/24,ŞA 60/20) ~ (<kangı KBS. s.404)(KA 29/14),hanı “hani” (< OT. kıanı < kangı) [32-53], hanğı “hangi” (<kangı) [78- 34],[SA 8-13]

⁶L. Karahan, *a.g.e.*, s. 8-12.

⁷L. Karahan, *a.g.e.*, s. 5.

b-İlerleyici Benzeşme İle

Kelimenin ilk hecesindeki ünlünün sonraki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesiyle oluşan uyumdur.⁸ Önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan yabancı kelimelerden bazıları da bölge ağızlarında ilerleyici benzeşme yoluyla uyumlu hale getirilmektedir.⁹ Metinlerden tespit edilen örnekler şunlardır:

c-Türkçe Kelimelerde

Türkçe kelimelerde benzeşmeden ancak birtakım fonetik tesirlerle asli şekil bozulduğunda bahsedilebilir.¹⁰ birez “biraz” (AA 28/43,AtA 43/14,GA 02/44, KA 19/53,SA 29-12, ŞA 60/132), biyö “bir yol, bir kez”(AtA 42/73),

d-Alıntı Kelimelerde

Isparta illeri ağızlarında alıntı kelimeler çok fazladır. İşte bu tür kelimeler Türkçenin dil benzeşmesi kuralına uydurularak, uyum aykırılığı ortadan kaldırılmış ve Türkçe kelimelere benzetilmiştir.¹¹ Metinlerden tespit edilen örnekler şunlardır: vakit “vakit”(< Ar. vakıt)(AA 59/162, GA 18/05,GöA 39-62,SüA17/3, UA XVII- 16,YeA 5), “ateş” (< Far. âteş) (AA 50/136) (EA 2/6,GA 28/88, GöA 14-109, UA VII- 7, YeA 5), “domates” (<İsp tomata/<Fr. tomate/)(AA 63/52, SüA 12/32), “afet” (<Ar.âfat) (AtA 24/59, SA 15-21), "haber"(< Ar. haber) (AtA 5/59, EA 7/22,GA 03/23,SA 20-50, SüA 5/4, ŞA 23/18, UA XIV- 6, YA 28), bāça “bahçe” (<Far. bâgçe) (EA 2/58,GA 18/02, GöA 3-81, SA 52-41, ŞA 27/15), "hasret" (<Ar. ḥasret) (EA 38/62, UA VIII- 8), "kıymet"(<Ar.kiyemet)(EA 46/144,ŞA 25/97, SüA 17/44, ŞA 25/97, UA XXXII- 19),“kısmet” (<Ar.kısmat) (SüA 18/49), abas “abes” (< Ar. abes) [SA 38-8], "sahip" (<Ar. šāhīb) (EA11/12), ırāmet “rahmet” (<Ar.raḥmat) (EA 3/70,GA 01/186,SA 36-81), aporlör ~ aporloya “hoparlör” (<Fr. haut-parleur) (EA 11/3, GöA 8-40, ŞA 60/72), maraşal “mareşal” (< Fr. maréchal) (EA 11/15), façır “fakir” (<Ar.façır) (EA 39/9, GöA 13-7, UA XXXVI- 8), takıp “takip” (<Ar. ta‘ķip) (EA 46/88), tercümen “tercüman” (<Ar. tercemān)(GA 14/114), alayhında “aleyinde” (<Ar.‘aleyh) [GöA 35-50], makına” makine” (<macchina İt. TS. s.1661) (KA 17/42), halı “hali” (<hâli Ar.TS. s.1032)(KA 21/32), āmad “Ahmet” (<Ar.ahmed) (GA 01/174, SA 38-71, SüA 18/24), āmir “amir” (< Ar. āmir)

⁸L. Karahan, *a.g.e.*, s. 5.

⁹ Hüseyin Kahraman Mutlu, “Balıkesir İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)”, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 55-56.

¹⁰Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 27.

¹¹Osman Yıldız , “Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Isparta 1999, s. 327.

[SA 44-4], ašgar “asker” (<Ar. ‘ askar) [SA 28-2], bāzan “bazen” (<Ar. ba ‘dan)[SA 18-25], ġalām “kalem” (< Ar.ḳalam) [SA 22-45], hāricı “harici” (<Ar. hāric) [SA 49-1], lasdik “lastik” (<Fr. élastique)[SA 29-6], māmır “memur” (<Ar. ma ‘mur) [SA 44-4, YA 28], santım “santim” (Fr.<centime) [SA 27-38,ŞA 33/175], yanı “yani” (<Ar.ya ‘ni) [SA 65-75], ası "asi"(<Ar.‘āšī) (UA IX - 19), şadaca "sadece" (<Far. sāde+ce) (UA XIV – 10), velasıl kelem "velhasıl kelam" (<Ar. velĥāsıl kelam) (UA XIX- 35), ĥubba "hutbe" (<Ar. ĥuṭbe)(UA XXXVI-3), saĥıp "sahip" (<Ar. šāĥib) (UA XLIV- 33), madam "madem" (<Ar.mādām) (UA XLVI- 31), heseb “hesap” (<Ar.hisāb) (AA 10/1), filen “filan” (<Ar. fūlan) (AA 27/14,GA 05/42), lire (<İt.lira)“lira” (AA 6/158,AtA 42/125, ŞA 4/80, SA 63-12, YA 28), ezen “ezan” (<Far.ezaan OTALs.123), (AtA 12/108, GA 18/01,GöA 24-1,KA 27/180), deyyūs “deyyus ” (<Ar. dayyūs)[SA2-76], kirez “ kiraz” (<Yu. kerási)(SA 52-35, UA XXXIII- 12, YA 28), küsür “küsur”(<Ar. kusūr) [SA 16/30], mesele “mesela” (<Ar.masala) [SA 40-47], mezer “mezar” (<Ar. mazār) (EA 21/37, GA 06/88,GöA 2-47, SA 45-18,SüA 53/213, ŞA 5/186, YA 28, YeA 5, UA XXVI- 3), desden + (leri) (<Far. destan) "destanları" (UA VII-16).

e-Gerileyici Benzeşme İle

Bu uyum iki veya üçüncü hecedeki ünlünün önceki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesi sonucunda meydana gelir. Bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan bazı yabancı kelimelerin de gerileyici benzeşme yoluyla uyumlu hale geldiği görülmektedir.¹²

f-Türkçe Kelimelerde

böün “bugün” (AA 1 /23,AtA 2/76, KA 9/14, SA 3-10, SüA 16/69, ŞA 1/147), büyö geliyo “bir yol geliyor” (AA 38/ 4), birazcık “birazcık” (AA 24/33), hádi “haydi” (AA 9/79), "ağaçlar" (EA 13/22,UA II- 3), anneşdilē "anlaştılar" (EA 19/34, UA XV- 10), "buğday" (EA 3/83, UA XXIII- 46), arkideş "arkadaş" (EA 11/21), şımartmışlē “şımartmışlar” (EA 51/3), ġayneşirlēdi “kaynaşlırdı” (EA 24/78),narasıĥ “ ne arasın” [SA 55-2], ġocesinin "kocasının" (UA XII-24), ayvedán "ayvadan" (UA XXIX- 2), aleyi "alayı" (UA XXXI- 3), yalvermiş "yalvarmış" (UA XXXV-16), (UA L-15).

¹²H. K. Mutlu, *a.g.t.*, s. 65.

g-Alıntı Kelimelerde

cumërtesi “cumartesi”(<Ar. cum’a+ertesi) (AA 13/81), şofor “şoför” (<Fr. chauffeur) (AA9/123,AtA 3/22, GöA 3-63,SA 3-10,ŞA 36/14), dene“tane” (<Far. dāne) (AA 18/136, EA 1/23, GA 14/136,KA TS. s. 2260, SA 3-3, SüA 16/24, ŞA 32/46, UA III- 15), usûlü “usulü” (<Ar. usul) (AA 43/51), “insan” (<Ar. ins) (niş) (AA 63/61), “zindan”(<Far. zendan) (AA 1/32), enteri “entari”[<Ar. ‘anterī](AtA 1/34,EA 48/4), navruz “nevruz”(<Far. nev + rüz) (AtA 19/20), mehille “mahalle” (<Ar. mahallā) (AtA 33/8,SA 36-33), firar “firar” (<Ar. fīrār) (EA 11/45), kulot “külot” (<Fr. culotte) (EA 38/74), kıtap “kitap” (< Ar. kitap) (EA 38/66), sınama “sinema” (< Fr. cinéma) (EA 38/188), cámal “cemal” (<Ar. camâl) (yarı benzeşme) (GA 12/59), halál “helal” (<Ar.halâl) (yarı benzeşme) (GA 07/27), abdas “abdest” (< Far. ābdast) (GA 11/01,SA 2-47, UA XLVIII-11),ezzene“eczane” (< Ar.eczā ve Far. hāne eczane) (GA 09/02), şeFteli “şeftali”(<Far. şeftalû) (GA 18/99), samah “semah” (<Ar. samâc)[GöA 38-72], nufus “nüfus” (<Ar. nfs) [GöA 23-31,SüA 7/19], astap “esvap”(<Ar. asvab)[GöA 23-17], “asker” (<Ar. ‘asker) [GöA 23-12,SüA 29/205, ŞA 4/122, UA XXIII- 8], şikayat “şikayet” (Ar<şikayet OTALs. 998), (KA 15/36) dahan “tahin” (<taşhīn Ar.TS. s.2243)(KA 39/67), “evvela” (<evvelāAr.TS. s. 839), filan “filan”(< Ar. fulān) [SA 2-144], “helak” (< Ar. halāk) [SA 2-6], “merak” (<Ar. marakk)[SA 52-27], “sezon” (< Fr. saison)[SA 18-19], “süvari” (< Far. suvār)[SA 43-89], “bedava” (< Far. bādāvār) [SA 27-47], “fasulye” (<Yun.fasúlia) [SA 43-7], “fadime” (<Ar. fātīma) [SA 36-26], "memur" (<Ar. me’mūr)(UA V-3), nişan “nişan” (< Far. nişān) (UA X-10).

h-İki Yönlü Benzeşme İle

İki yönlü benzeşmede kelimeler tamamen alıntı kelimelerden oluşmaktadır. Bu tür kelimelerde benzeten benzeyenden önce gelebileceği gibi sonra da gelebilir. Her iki durumda görülebilir:

ı-Alıntı Kelimelerde

barabar (< Far. berāber)“beraber” (AA 7 /37, AtA 42/80,GA 08/110, GöA 39-60, KA 34/230, SA 53-17, SüA 4/137, ŞA 4/149, UA XXI- 5), kilemetire “kilometre” (<Fr. kilomètre) (AA 24/5), enteri“entari” (<Ar. ‘anterī) (AA 38/121, EA 48/4,SüA 56/24), paTışah “padişah” (< Far. pādīşāh) [AA 1/63, SA 2-15,YeA 5], haralda “herhâlde” (<Far. her+Ar. hāl+T. de) (AA 63/1 3, EA 13/87, UA I-20), talāşada “telaşede” (< Far.talaş)(AA 1/6), fapriğa (<İt. Fabbrica) (EA 13/16,SüA 10/282) ~fabrığa “fabrika” [SA 2-59]~fabrika

“fabrika” (ŞA 56/199), dinemit (<Fr. dynamite)(SüA 35/109), nasığat “nasihat”(<Ar. nasihat) (SüA 10/276), feleket + (i) "felaketi" (< Ar. felaket) (IV-1), merēmet +(ini) "merhametini" (<Ar. merhamet) (UA XXIV- 20), ihmal + (cı)"ihmalci" (< Ar. ihmal) (UA XXIV- 9).

i-Ek, Bağlaç ve Edatlarda

Batı Grubu ağızlarında {+ki}, {-ken}, {+leyin} gibi eklerin; il, i,in, ki gibi edatların ve i- fiilinin kök/gövde ünlüsüne ilerleyici benzeşmeyle tâbi olması¹³, damak uyumunun ÖTT'den daha ileride olmasını sağlamıştır.

j- {+leyin} (isimden isim yapım eki)

Bu ek birden fazla ekin birleşmesi ile meydana gelen eklerden biridir. Eskiden bu ek – ça, -çe, -ca, -ce çekim ekinin yanında onun gibi bir eşitlik çekim eki olarak kullanılırdı. Eski Anadolu Türkçesinde böyle çekim eki olarak “gibi” ve “göre” ifadesi ile geniş ölçüde kullanılmıştır. su-layın, elma-layın misallerinde olduğu gibi. İyelik ekinden sonra da gelmesi ekin eskiden çekim eki olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir.¹⁴ sabālayın (AA 57/143)~sabāla (AA 12/16, AtA 14/46, EA 3/77 8/97,GA 16/78, SüA 28/72)~sabālan (EA 6/27, UA III- 18, YA 27)~sabayla “sabahleyin” (SüA 29/206), āşamılan (AtA 7/105), aĝşamlayın (GA 01/145) ~ āşamınan “akşamleyin” (YA 27).

k- {+ki} (aitlik eki)

Aitlik ekidir. Tür deĝiştiren eklerdendir. İsimlerden sıfatlar ve zamirler türetir. Eklendiği kelimelerde içinde bulunma, baĝlılık ve aitlik fonksiyonu ile kullanılır.¹⁵ bununki” (AA 11/96), okuldaki “okuldaki” (AA 55/183), diyo ku “diyor ki” (AA 38/164), ordakī (AA 18/211)~arıñı, “oradaki”(AtA 4/23), hañgısı “hangisi” (AA 14/29), sōrukū yanıK “sonraki yanık” (AA 17/67),sōnakı “sonraki” (AtA 25/2,GöA 13-35), aĝdu anınĝı (EA 2/24), buranınĝını (EA 13/4), ordaĝı çocu u (EA 4/17), ĝarşıdaĝı bınaya (EA 34/46), ŝu tarafdaĝı incir (EA 34/48), ordaĝı insanları (EA55/36), onunĝunu “onunki” (GA 05/41,KA 34/251), gızlarıñĝınnar “kızlarınkiler” (GA 06/110), aĝdaĝıñĝı “akdaĝınki” (GA 10/93) çaltınĝıñĝı “çaltınki” (GA 10/94), avşarıñĝı “avşarınki” (GA 10/94)baĝıllınĝıñĝı “baĝıllınki” (10/94), yaĝanıñĝı “yakınki” (yarı benzeşme) (GA 14/01), zamanĝı “zamanki” [GöA 13-22], ĝadarĝı (KA 41/23) “kadar ki”, burdakı (KA 2/73), andakı “ondaki” [SA 32-370], arĝadaĝı “arkadaki” [SA 17-43], āyazmāñā dā Kı“ayazmanadaki” [SA 79-27], burdakı “burdaki” [SA

¹³L. Karahan, *a.g.e.*, s. 5-7.

¹⁴Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boĝaziçi Yayınları, İstanbul 2020, s. 182-183.

¹⁵O. Yıldız-A. O. Yalın, *a.g.e.*, s. 116.

22-22], civarındaki “civarındaki”(< Ar. civar) [SA 74-2], depodaki “depodaki” (<Fr. depot) [SA 73-44], ğarşıķı “karşıķı” [SA 80-31], ısbārtadaki “ısparta’daki” [SA 15-10], olanlarıńķı “onlarıńķı” [SA 40-45], zamanķı “zamankı” (< Ar Fa zamān) [SA 32-23]burdakilē “burdakiler” [SA 40-2], Musdafadaki “ Mustafadaki” [SA 40-59], andakı (SüA 41/23), dağdaki (SüA 4/138), oğlanıńķı (SüA 27/8), yarısınıńķı (SüA 50/38), bōrdakı (ŞA 25/246), dahakı (ŞA 52/38), yakanıńķı (ŞA 60/153), arkasındaki (ŞA 48/14), ğarşıdaki (ŞA 35/103), yanımızdaki (ŞA 62/51), Ispartadaki (ŞA 62/127), ayaKdāki (ŞA 32/61), köprününķü “köprününķi” (YA 27), onuńķu “onunķi”(YA 27), yoldakı “yoldakı”(YA 27).

I- {+ken} (zarf-fiil eki):

Ek fiilin zarf fiilidir. Sıfat fiil eki almış kelimelerin, ek fiil yardımıyla isimlerin ve isim soylu kelimelerin üzerine geldiği görölür. İken, +y(Iken) ve +ken biçimleri ile kullanımları vardır.¹⁶ çocūka (AA 59/190) ~çocūķan “çocukken” (EA 2/70)~çocukġan ~ çocukġa “çocukken” (KA 4/50),gızıġa (AA 35/86) ~gızıġa “ķız iken”(KA 27/89), duruyka “dururken” (AA 27/7), varırkan “varırken” (AA 38/86), geliyoka “geliyorken” (AA 5/13,GA 18/66), yaklaşıkan “yaklaşırken” (AA 38/204),açāka (AtA 1/59), olmazıka (AtA 39/14), ediyoka (AtA 29/42), yapıyōka (AtA 18/53),yıķarķa (EA 3/48), ğarıřdıryķan (EA 3/85), ġoyulurķan (EA 3/85), baırıyķana (EA 4/13), saġıķan (EA 13/13) ~saġķana “saġ iken”(KA 37/16), çıķāķa (EA 38/72), gazāyķan (GA 10/173)~gazāyıķa “kazayken” (GA 10/170)otururķan “otururken” (GA 01/13), konuřulurķan “konuşulurken” (GA 03/22),řavaķlarķa “şafaklarken” (GA 18/71), ķonyadēyıķa “kanyadayken” (GA 18/109), varıķa “varken” [GōA 30-35], gid iōka “gidiyorken” [GōA 11-85], yıķarķa “yıkarken” [GōA 18-28], çapaleyōka “çapalıyorken” [GōA 24-83],yařındaķa “yaşındayken”(KA 2/62), aylıġıķa “aylık iken”(KA 41/53) çıķıyōķa “çıkıyorken”(KA 4/20), bārıķa “baġırırken” [SA 65-71], çārıķana “çaġırırken” [SA 65-71], oķuldayıķan, “okuldayken” [SA 21-198], oķurķana “okurken” [SA 57-34], yapāķan “yaparken” [SA 41-29], yoġuķan “yokken” [SA 51-15],baġarken “bakarken” [SA 30-30],çıkarıķa (SüA 20/150), ordayka (SüA 29/99), konuşurka (SüA 16/344), çalışırıkan (SüA 20/165),ufākan (ŞA 43/58), aġlayıPdurūkan (ŞA 60/18), saġıķa (ŞA 4/98), yapıyorka (ŞA 13/7), yolāķā "yolarken" (UA XVII- 19), dolanıırķa "dolanırken" (UA XVIII-3), arāķā "ararken" (UA XXVI- 4).

Isparta ili aġızlarında uyuma giren “+ken” ekinin “-kene” ya da “-kana” şeklinde kullanımları da mevcuttur. Bu kullanımlarda ekin sonundaki “A” sesi pekiştirici +-A

¹⁶O. Yıldız, A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 203.

unsurudur. +-A eki Türkçenin eski dönemlerinde olduğu gibi, Türkiye Türkçesi ağızlarında da cümle sonunda; bir kısım zarf, bağlaç ve edatlardan sonra veya “ken, AndA gibi zarf-fiil ekleriyle birlikte anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁷ “-kene” ya da “-kana” ekinin Isparta ili ağızlarındaki örnekleri şu şekildedir: çıkKarKana “çıkarken” (GA 02/61), giderkene “giderken” (GA 01/89), duruKana “dururken” (GA 01/19), ufākana (SüA 55/21), yökana (SüA 56/55), yaparkana (SüA 54/222), gönuşūkana “konuşurkene”(YA 27),ğoyākana “koyarken”(YA 27), yatākana “yatarken” (YA 27).

m-{-~~X~~yor} (şimdiki zaman eki)

Bu ek de hem şekil, hem zaman ifade eden eklerden biridir. Şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da şimdiki zamanı ifade eder. Yani bu ek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirir. Belirli bir zaman gösteren kesin bir bildirme ekidir. Bugün Türkçede şimdiki zaman eki -yor’dur. Bu ek Türkçede sonradan ortaya çıkmış yeni bir ektir.¹⁸ bitiriyörüz “bitiriyoruz” (AA 43/38),idiyö “ediyor” (AA 11/80), dinnēri “dinliyor” (AA59/157), veriyē “veriyor” (AA 16/9), diyö ~ (AA 50/118)deye~ deyö“diyor” (AtA 5/32, AtA 37/35), yirüS “yiyoruz” (AA 1/46),endiriyi “indiriyor” (AtA 29/13), “işleyediK “işliyorduk” (AtA 40/41),bilmēyon “bilmiyorum” (EA 2/55), beklēyon “bekliyorum” (EA 11/53), ĥatırlamēyon “hatırlamıyorum” (EA 12/2),almeyör “almıyor” [SA 73-1], çeñilēyimiş “çeniliyormuş” [SA 65-19], geliyö “geliyor” [SA 30- 18], giriyö “giriyor” [SA 73-45], ödemüyö “ödemiyor” [SA 78-12], sesleniye “sesleniyor” [SA 26-17], silkiye “silkiyor” [SA 65-131], yetmeyi “yetmiyor” [SA 21-189], bilmeyirin “bilmiyorum”(SüA 34/29), deyiri “diyor” (SüA 37/10), ödeyemeyi “ödeyemiyor” (SüA 34/107), kesiyiz (SüA 55/9),geçiriyidi “geçiriyordu” (ŞA 21/108), biriyirler “birikiyorlar” (ŞA 1/7).

¹⁷Ahat Üstüner, “Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Diyarbakır 2000, s. 189.

¹⁸M. Ergin, *a.g.e.*, s. 295.

3-Damak Uyumunun Ölçünlü Türkiye Türkçesine Göre Geri Olduğu Durumlar

Diş ünsüzleri ve /y/ ön damak ünsüzünün etkisiyle kalın ünlüler inceler. Bu incelmeye bağlı olarak pek çok kelimedede damak uyumu bozulur: arkadeş “arkadaş” (30/64), buydey “buğday” (78/54).¹⁹

a-Tabanlarda

Türkçe Kelimelerde:

anná ırlar “anlaşırlar” (AA 11/32), ilan “yılan” (AA 60/6), buydey (AA 63/113) ~būdeyi “buğdayı” [GöA 12-35]buğdey (KA) ~būdey[SA 45-10] ~bödey “buğday” (SüA 23/88) ~buldey (ŞA 3/110), inná “iğne” (AA 61/149), goley “kolay” (AA 28/80, AtA 19/96, KA 9/17) ~koleyine “kolayına” (GöA 20-18, ŞA53/6,UA LI- 12), ondañ kârı “ondan sonra” (AA 6/64), ağeş “ağaç” (AtA 45/56) ~ayeş “ağaç” (ŞA 59/78),~ ağeci “ağacı” (KA 34/266), ūreş- “uğraş-”(AtA 4/48), yaveş “yavaş”(AtA 31/12), doleş- “dolaş-” [GöA 6-102], bamye “bamyı” [GöA 28-27], āķıdeş [GöA 24-93] ~arkadeş “arkadaş” [SA 33-3, ŞA 9/115], arabe “araba”(KA 52/57), bure “bura”(KA 25/71),are- “ara-“ [SA 27-49], buleş- “bulaş-” [SA 3-17], yayle “yayla” [SA 21-7],uTreş- “ulaş-“ (ŞA 33/159), yaveş (22/170), mayeş “maaş” (ŞA 22/176), govei “kovayı” (ŞA 2/199), āğlēyon “ağlıyorum” (ŞA 33/210), anlēvemiş (ŞA 34/290).

b-Alıntı Kelimelerde:

barbünne “barbunya” (<Yun. barboúnia)(AA 32/34), mēvalıkları “meyvelikleri”(<Far. miva) (AA 63/36, SüA 24/44), garer “karar” (<Ar. qarâr)(AA 6/61,AtA 12/91), meşiraba “maşrapa” (< Ar. maşrabat)(AA 50/68), haşgeş “haşhaş”(< Ar. haşhaş) (AtA 12/123,GA 27/08), musdefe “mustafa” (< Ar. mustafa) (EA 27/19), ĥasde“hasta” (<Far. ĥaste) (EA 22/9, GA 16/44), eylul (+un) (<Ar.aylūl) (EA 21/40,SA 43-60, SüA 48/18), çameşir (<Far. cāmeşūy) “çamaşır” (EA 3/47), masref (+ini) “masraf”(<Ar. maśrif) (EA 42/42), alekdirik “elektrik” (<Fr. electrique) (EA 22/5)~alektrik “elektrik” (<Fr.électric/İng.electric) [SA 21-198] ~alettirik (SüA 39/96),ehPab “ahbap” (<Ar.ahbāb)(GA 03/01), muhteç “muhtaç” (<Ar.muhtāc) (GA 18/82,GA 08/125,SA 3-33), pare ”para” (< Far.pare TS. s.1883)(GA 17/61, KA 24/75), berkat “bereket” (<Ar barakat) (GA 14/128),ķasaba “kasaba” (<Ar. ķasaba TS. s.1341) (KA 18/12, KA 28/70), afıyan “afyon” (<Ar. āfyūn) [SA 32-51], amcey “amca”

¹⁹Osman Yıldız, “Burdur İli Ağızlarının Ortak Karakteristik Ses Özellikleri”, *Belleten*, S.70, Isparta 2020, s. 169 vd.

(<Ar. 'amm) [SA 2-74], ehlaḳ “ahlak” (<Ar.ahlāk)[SA 3-8], ēldivan “eldiven” (<Far. TT dastuvān)[SA 24-39], ḡabūl “kabal” (<Ar. kabūl)[SA 17-18, SA 65-50], alēkesi “alaka”(<Ar. alaka)(SüA 16/64), hiyal “hayal”(<Ar.hayal) (SüA 3/105), zerhoş “sarhoş” (<Far. serhōş) (SüA 10/322), fesligan “fesleḡen” (<Yun basilikion) (SüA 30/106), keşḡah “keşkek” (<Far. keşkek) (SüA 6/33), şekar “şeker”(<Far. şeker) (SüA 30/44).

c-Ek ve Edatlarda

{+IA-} (isimden fiil türeten ek)

Bu ek isimden fiil yapma eklerinden en işlek olanıdır. Misalleri sayılamayacak kadar çok olup isimden fiil yapmak gerekince bugün daima bu eke başvurulur. Hemen hemen her çeşit ismin sonuna gelerek yapma veya olma ifade eden fiiller yapar. Türkçede başlangıçtan beri kullanılagelmiş, bilhassa son zamanlarda işlekliliği çok artarak isimden fiil yapma sahasına hakim olan başlıca ek durumuna yükselmiştir: baş-la, taş-la. -la, -le eki ile yapılan bazı fiiller bu şekilleri ile kullanılmayıp veya kullanıştan düşüp sonlarına bir fiilden fiil yapma eki alarak o şekilleri ile kullanılış sahasında görünürler. Böyle fiillerde -la, -le ile fiilden fiil yapım eki birleşerek tek bir ek haline gelmiş hissini verirler: can-la-n, küf-len.²⁰ āleş “aḡlaş” (AA 6/14), Türk garşılāşmış “karşılāşmış” (AA 47/119), annāşıyoru “anlaşıyor” (AA 6/84), yollāycān “yollayacaḡım” (AA 61/148), apālāya apālāya “apalaya apalaya” (AA 35/9), alēyoz (AtA 14/166), garşılēcek (AtA 4/121), başlēcen (AtA 7/18), toplēceḡ (AtA 30/46), başleyoḡ (GA 15/138), yollēyoz (GA 12/159), aşılēyomuş (GA 17/62), cevaplēyamıyoruz (GA 04/05), ḡoḡuleyo “kokluyor” [GöA 17-90], saḡleyoñ “saklıyorsun” [GöA 26-19], hazır-le-yyo “hazırlıyoruz”(KA 14/2), topar-li-yemedik “toparlıyamadık” (KA 19/26), ayıḡ-le-yoz “ayıklıyoruz”(KA 14/12), at-lä- meya “atlamaya” (KA 28/58), başleyyo “başlıyor” [SA 26-19], ḡalıpleyoz “kalıphıyoruz” [SA 35-23], ḡışlēyöz (ŞA 10/65), sulēyoz (ŞA 60/167), toplēcēn (ŞA 65/20), ayarleḡ (ŞA 65/357), dayanameyyon "dayanamıyorum" (UA VI-2), bıçaḡleyyō "bıçaklıyor" (UA VII- 13).

d-{-mA} (isim-fiil eki)

Türkiye Türkçesinde iş isimleri türetir. İyelik ve hal eklerini alabilir.²¹ ālamiya “aḡlamaya” (AA 38/44), oturmāya “oturmaya” (AA 42/54), çauş olmāya “çavuş olmaya” (6/61), damlamāya “damlamaya” (AA 45/17), okumēyā “okumaya” (AA 37/21), ḡilmē “kılmaya” (AA57/133).

²⁰M. Ergin, *a.g.e.*, s. 189.

²¹O. Yıldız-A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 193.

e-[-mAk] isim fiil:

Fiilin mastar şeklidir, bir hareket ve oluşun soyut ismidir. Her türlü fiil tabanına getirilebilir. Mastarlar isim mahiyetinde oldukları için, ismin cümledeki bütün fonksiyonuna sahiptirler; fail, nesne, predikat vs. olurlar.²² yat-mek-le “yatmakla”(KA 23/15), dur-mek “durmak”(KA 18/26).

f-{-mA-} (olumsuzluk eki)

Fiilin ifade ettiği hareketin gerçekleşmediğini ifade eder. Geniş zaman hariç geri kalan her türlü fiilde kullanılan olumsuzluk ekidir.²³ çıkmıcan “çıkmayacağım” (AA 6/60), olmıy “olmuyor” (AA 34/19), olmıyan “olmayan” (AA 34/74), ūraşamıycan “uğraşamayacağım” (AA 5/78), olmıcak “olmayacak” (AA 5/37), yapmıS “yapmayız” (AA5/60), doymeyo “doymuyor” [GöA 1-115], almeyo “almıyor” [GöA 1-143], sormeyemişim “sormayaymışım” [GöA 1-201], ğonuşmeyiz “konuşmayız” [GöA 10-47], ol-me-ya “olmaya”(KA 18/23), yan-me-cek “yanmayacak” (KA 25/22), al-me-yaydın “almayaydın”(KA 6/45), durul-me-yeke “durulmuyor ki”(KA 15/35), ala-me-yön “alamıyorsun”(KA 1/6), baĸ-me-yo “bakmıyor”(KA 6/31), al-me-yaydın “almasaydın”(KA 6/45), sıĝ-me-yo “sıĝmıyor”(KA 34/174), basa-me-o “basamıyor”(KA 10/9),almeyör “almıyor” [SA 73-1], baĸmeyyo “bakmeyyo” [SA 3-53], bozmeyon “bozmuyorum” [SA 61-27], yaPameyom “yapamıyorum” [SA 34-46], yapmeyoz “yapmıyoruz” [SA 82-79], zayıflayameyon “zayıflayamıyorum” [SA 62-11], okumeyceĝ “okumayacaksın” (SüA 10/266).

g-{+(y)A} (yönelme hâli eki)

İsmi fiile bağlayan, fiilin kendisine doğru yöneldiğini, yaklaştığını gösteren haldir. Kalın bir ünlüyle biten kelimelerden sonra uyumu bozmaktadır:²⁴ adanē “Adana’ya” (AA 28/3), burē “buraya” (AA 48/6), bura+ye (KA 21/71), asmē “asmaya” (AA 2/50, banniē “banyoya” (AA 32/1), hocē“hocaya” (AA 2/68), yapmē “yapmaya” (AA 8/88), arıbē “arabayla” (AtA 12/13), goceē “kocaya” (AtA 37/35), bursē “Bursa’ya” (AtA 13/18), oreye “oraya” (AtA 30/23), ameleli+ĝa “ameleliğe”,(KA 41/22), arābee (ŞA 25/240), şuree (ŞA 25/265), yaylee (ŞA 27/85), sulamee (ŞA 30/25).

²²O. Yıldız, A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 192.

²³O. Yıldız, A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 186.

²⁴O. Yıldız, A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 104.

h-+(y)X} (belirtme hâli eki)

Belirtme eki isim fiil münasebetinde geçişli fiilden doğrudan etkilenen nesne üzerinde gösterilen ektir. Ancak belirsiz genel nesne, belirtilmek istendiğinde kullanılır. Yani hal eklerinin kullanılması mecburi iken belirtme ekinin kullanılması mecburi değildir. İsimlerden hal ekleri çıkartıldığında isim-fiil münasebeti ortadan kalkmasına rağmen belirtme ekinde böyle bir durum gerçekleşmez. Bu ek aynın tamlayan eki gibi hem ekli hem de eksiz yapılabilir. Kalın bir ünlüyle biten kelimelerden sonra uyumu bozmaktadır:²⁵ almēi “elmayı” (AA 23/79), halıyí “halıyı” (AA 46/118), burē “burayı” (AA 57/62) pareyi “parayı” (AA 6/159), çorbē “çorbayı” (AA 9/169), zobī “sobayı” (AA 63/64), mayē “mayayı” (AtA 40/42), turei “turayı” (AtA 4/31), pareyi “parayı” (AtA 9/86), zayfeyi “sayfayı”(AtA 45/48), parei (ŞA 34/152), sofrei (ŞA 1/186), gocei (ŞA 6/44), tarlei (ŞA 65/408).

ı-(-y)AcAk} (gelecek zaman eki)

Bugün kullanılan gelecek zaman eki -acak, -ecek'tir. Müsbet ve menfi fiil köklerine bu ek getirilerek gelecek zaman şekli yapılır. Bu ek te kendisinden önce gelen açık orta hecenin orta vokalini değiştirerek daraltmaktadır: başlayacak, durmayacak. -acak, -ecek eki Türkçede sonradan ortaya çıkmış yeni bir ektir. Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında görülmeğe başlamış, önce yalnız partisip eki olarak kullanılmış, sonra devre sonunda Osmanlıcaya aynı zamanda gelecek zaman çekim eki olarak geçmiştir. Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinin tek gelecek zaman ekidir.²⁶ douřcák öğretmen “doğuracak öğretmen” (AA 6/31), gurtulcám “kurtulacağım” (AA 61/51), gaşŞáğ oldu “kaçacak oldu” (AA 7/29), ulaşček “ulaşacak” (AA 38/74), gıPrděcek “kıpırdayacak” (AA 9/280), varcēn “varacağım” (AA 23/150), bakıcek (AtA 23/12), okūcen (AtA 45/61), ısıncek (AtA 13/111), yumuşēcek (AtA 3/121), varcek “varacak” (EA 2/31), araşdışcek “araştıracak” (EA 2/31), yaşcen “yakacaksın” (EA 7/5), alıncıkları “alınacakları” (EA 30/18), toplēcek “toplayacak” (GA 17/46), alcēse “alacaksa” (GA 21/07), alcen (GA 25/21), anlēcē en ”anlayacağım”[GöA 1-2], yūceñ ”yıkayacaksın” [GöA 1-135], ğoymēceñ “koymayacaksın” [GöA 12-96], acıtcek “acıtacak” [GöA 16-30], nolcek “nolacak” [GöA 17-76], yařceklē “yakacaklar” [GöA 18-88], fazlalaşček “fazlalaşacak”(KA 26/97), bař-cek “bağacak”(KA 17/54), yapıł-ecek “yapılacak”(KA 3/8), nōl-cek “ne olacak”(KA 4/69), yap-acek-sin “yapacaksın”(KA 5/25), ol-cem “olacağım”(KA 10/17), ol-cek “olacak” (KA 10/22), alcek “alacak” [SA 3-27], annadıvıcen

²⁵O. Yıldız, A. O. Yalkın, *a.g.e.*, s. 114.

²⁶M. Ergin, *a.g.e.*, s. 302.

“anlatıvereceğim” [SA 43-73], ascez “asacağız” [SA 2-75], durceñ “duracaksın” [SA 57-46], ğalcek “gelcek” [SA 46-23], hazırlıyceñ “hazırlayacaksın” [SA 43-44], toplayamıcen “toplayamayacağım” [SA 3-12], yaPcez “yapacağız” [SA 44-2], yapıcen “yapacağım” [SA 3-13], sulanceK (ŞA 25/41), doldurceK (ŞA 22/199), yapceK (ŞA 31/37), olcēn (ŞA 33/41),çıķacēmiş "çıķaracakmıř" (UA IV- 14), boşaycesen "boşayacaksan" (UA X- 2), vāceğim "varacağım" (UA XI- 48).

i-{-y)Am} (emir-istek 1. teklik şahıs eki)

Teklik birinci şahıs emir eki başlangıçta Eski Türkçede -ayın, -eyin şeklinde idi. Devrenin sonlarında bunun -ayı, -eyi şekli de ortaya çıkmıştır. Bu -ayın, -eyin Batı Türkçesine de aynen geçmiştir.²⁷ annaden (AA 48/273) ~anlad-en (KA 25/43) ~ anlatım “anlatayım” (SüA 1/1), anlatıyin (SüA 27/20), alīn “alayım” (AA 14/24), bañın “bakayım” (AA 38/65), yatırdīn “yatırtayım” (AA 61/138), konuşın “konuşayım” (AA5/30), yıkīn “yıkayayım” (AA 9/159),ısmēn (AtA 14/199), varen (AtA 17/141), okuyēn (AtA 8/14), yıken (AtA 4/110), ged-en “gideyim”(KA 10/9),galken (ŞA 65/57), çalışdıreyin (ŞA 25/272), oláyın (ŞA 50/13), anlatēn (ŞA 34/124).

j-{-sA} (şart eki):

Bu ek yalnız şekil ifade eden bir ektir. Tasarlama kiplerinden biri olan şart şeklini meydana getirir. Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart eki eklenir. Şart şekli en tipik bir tasarlama kipidir. Bu kipte fiil şarta bağlandığı için hiçbir hüküm ifade etmez; hiçbir dilek, istek, temenni, zorlama anlatmaz. Yalnız isteksiz, dileksiz, mücerret bir tasarlama ifade eder.²⁸ bañseñe “baksana” (AA 3/66), açseñ (AtA 31/16), soraseñ (AtA 7/14), oluseñiz (AtA 42/11), atsēdık (GA 12/19), yıķsēydık (GA 26/43), bulurseñ (ŞA 33/174), aldıyseñ (ŞA 9/247).

k-+lAş- ~ +nAş (addan eylem türeten ek)

bayramneş- (AtA 19/71), halleş- (AtA 45/55), yakınnáš- (AtA 10/5), bortlediriz “börtletiriz” (EA 3/78), dopleşir “toplaşır” (EA 24/67), uzakleşTırdılar (GA 10/153), anleşamadıydık (GA 18/109), alkulleşdi “alkolleşti” [SA 21-154], topleşdi “toplaştı” [SA 3-56].

²⁷M. Ergin, *a.g.e.*, s. 305.

²⁸M. Ergin, *a.g.e.*, s. 309.

l{-lAş-} fiilden fiil türeten ek:

yak-leş-di “yaklaştı”(KA 27/153), an-leş-inca “anlaşınca”(KA 26/70), ortak-leş-arak “ortaklaşarak”(KA 26/13).

m--me (eylemden eylem türeten ek)

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma ekidir. Fiil kök ve gövdeleri -ma, -me eki almadan yalnız müsbet hareketleri karşılar, olma veya yapma ifade ederler. Menfi hareketleri karşılamak, olmama ve yapmama ifade etmek için onlara -ma, -me eki getirilir.-ma, -me eki bir yapım eki, bir gövde eki olarak doğrudan doğruya fiil kök ve gövdelerine getirilir.²⁹ almēcek (AtA 35/36), yapmēcē (AtA 19/175), olmēyo (AtA 2/90), yollamēyo (AtA 14/167), gelmeyyo (GA 23/98), olmeyinca (GA 24/28), gullanmeyiz (GA 29/14), gaqmiyo (GA 18/04), çıkarmeycaq (GA 20/60), atmeya (GA 15/138), gonuşmiyin (GA 18/45), donmēyo (ŞA 34/256), gatmēyorlā (ŞA 40/64), sıkışmēceK (ŞA 48/110), gaKamēyon (ŞA 53/27).

n-mek(eylemden ad türeten ek):

İstisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fonksiyonun fiillerin hareket isimlerini yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri hareketleri karşılayan; fakat tek başlarına kullanılamayan; ancak şahıs, zaman, şekil v.s.’ye bağlanmak suretiyle kullanım sahasına çıkan dil birlikleridir.³⁰ okumēk (AtA 17/154),anlaşmeK (ŞA 43/67), almeK (ŞA 1/41), yollaşmeK (ŞA 33/28), tanıTmeK (ŞA 34/70).

o-Diğer Örnekler:

anēy “anan” (AA 39/10), genci_{ka} “genç iken” (AA 46/82), böyüsāqa “büyüsene” (AA 17/50), varyörü “varıyor” (AA57/14), dehācık “dahacık” (AA 14/1), yıkeyon “yıkıyorum” (AA5/4), buranını altı (AtA 29/23), toPlulukde “toplulukta” (AtA 43/3), sarāyi (AtA 10/27) yıkēyo “yıkıyor” (AtA 14/147), ertokuşden “Ertokuş’tan”(AtA 1/37) yapTihim “yaptığım” (AtA 19/34), halbüse “hal bu ise” [SA 42-13].

²⁹M. Ergin, *a.g.e.*, s. 208-209.

³⁰M. Ergin, *a.g.e.*, s. 194.

ö-Uyum Değişmesi

Birden çok heceli Türkçe ve alıntı kelimelerdeki ünlülerin tamamen kalınlaşması veya incilmesi ile kelimelerin uyumu aksi yönde değişebilmektedir. Isparta ili ağızlarında uyum değişmesinin tespit edildiği örnekler şunlardır:

p-Türkçe Kelimelerde:

ili "ılı" (AA 23/4), ūküsüz "uykusuz" (AA 38/11), çıynāsıñ "çiğnersin" (AtA 1/76), şente "çanta" (AtA 26/63), ölūseñ "olursan" (AtA 19/179), üyü- "uyu" (AtA 33/36, GöA 1-151, SA 32-83), bene "bana" [bana < baña < benge < ben+ge, T. Gülensoy, KBS] (EA 16/27), üyümüş "uyumuş" (EA 27/19) ~ uyudum "üyüdüm"(YA 26), üyüşmedi "uyuşmadı" (EA 9/6), yıllıkli "yıllıklı"(EA 13/21), çözdük > çezdik (YeA 26/50), devlet > dövlet (YeA 26/50), için > uçu(YeA 26/50).

r-Alıntı Kelimelerde:

havas "heves" (<Ar. heves) (AA 61/80, SüA 30/102), ıbrık "ıbrık" (<Ar. ibrīk)(AA 55/234, AtA 12/85,SüA 56/108), hızzmat "hızmet" (< Ar. ḥıdmet)(AA 18/108,GöA 11-48, SüA 16/124), ḥafda (<Far. hefte) (EA 16/4), ḥarman (<Far. hirmen) (EA 12/17), omar "ömer" (<Ar. ' amr)[SA 32-266], halımız "hâlimiz" (ŞA 23/49),safar (<Ar. sefer) "sefer" (SüA 29/104, UA XXII-13), anahtar "enefter" (<Yun. anahtar) (YA 26), zanaat "zeniyet"(<Far. zanâ't) (YA 26),emme (AA2/16,SA 65-110), emme "ama" (<Ar. amma) (ŞA 33/115, ŞA 23/83)(EA 13/51,GöA 31-63,UA XLVIII-2)emmi "amca" (< Ar. ' ammī) [SA 32-51], misir "mısır" (AA 11/99,EA 6/23, SüA 17/63) (<Ar. miśr),üsül "usul" (< Ar. usūl) (AA 55/170), keite "kağıda"(<Far. kāğad)(AtA 14/195),filen "falan" (<Ar. fulān) (EA 47/26), bülbül (<Far. bulbul) (EA 58/20), hüdüt "hudut"(<Ar. ḥadd) (SüA 54/131), se et "saat" (<Ar. sā'at) (UA XXX- 21), mesel "masal" (<Ar. mesel) (UA XXV- 28,YA 26).

Sonuç

Bu çalışmada ağızlardan derlediğimiz verilerin kaynak niteliği taşıyacak olması Türkiye Türkçesi ses bilgisi açısından önemlidir. 13 ilçe ağzından ibaret olan Isparta illeri ağızlarındaki damak uyumu ölçünlü dil ile karşılaştırılmış ölçünlü dile göre kelime tabanları ve eklerde değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bu verilerden de damak uyumunun Türkiye Türkçesine göre ileri ve geri olduğu durumlar ortaya konulmuştur. Kalınlık-incelik uyumu, Anadolu ağızlarında yörelere göre farklılıklar içerebilmektedir. Taradığımız tezlerde Isparta ili ağızlarındaki kelime tabanları ve eklerin bazıları ÖTT'ye göre dahaileri, bazıları ise daha geri düzeydedir. Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu, çok ileri durumdadır. Bu uyum; bölge ağızlarında ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşme ile oluşmaktadır. Ancak bunlar içerisinde daha çok ilerleyici benzeşme görülür. İlerleyici benzeşmede bazı kelimeler uyumlu olan eskicil şekilleriyle kullanılır: alma “elma” (80/80), ana (41/13), gardaş “kardeş” (7/33) vb. İlerleyici benzeşme ile ki bağlacı uyuma girer: sen var mīdın kı? “sen var mıydın ki? (22/9) vb. Ek, bağlaç ve edatlarda damak uyumuna giren ekler: zarf fiil eki {+ken}, (isimden isim yapım eki){+leyin}, aitlik eki {+ki}, vasıta hali eki {+(I)lA(n)} ve şimdiki zaman eki {- (I)yor}'dur. Damak uyumunun geri olduğu ve damak uyumunu bozan ekler ise; [- (y)Am] ~ [- in] (emir-istek 1.teklik şahıs eki), [- (y)acak] (gelecek zaman eki), [-cek] (sıfat-fiil eki), { +lAş- } ~ { +nAş-} (isimden fiil türetme eki),{-lAş-} (fiilden fiil türetenek){-mX-} (olumsuzluk eki), {-mA} (isim-fiil eki), [+ (y)a] (yönelme durumu eki), -sA (şart eki), {+(y)I} ~ [+V̄] (belirtme durumu eki)'dir.Yazı dilinde uyumsuz olan{-yor} ekinin ağızların birçoğunda uyumsuz olduğu tespit edilmiştir: deye “diyor” (AtA 37/35), endiriyi “indiriyor” (AtA 29/13), bilmēyon “bilmiyorum” (EA 2/55), beklēyon “bekliyorum” (EA 11/53), hâtırlamēyon “hatırlamıyorum” (EA 12/2), baḥıyö “bakıyor” [SA 30- 3].-ken ekinin damak uyumuna uyan şekilleri gelişmiştir: giderkene “giderken” (GA 01/89), duruKana “dururken” (GA 01/19), ufākana (SüA 55/21), yōkana (SüA 56/55), yaparkana (SüA 54/222), ḡonuşūķana “konuşurkene”(YA 27),ḡoyāķana “koyarken”(YA 27),yatāķana “yatarken” (YA 27). Alıntı kelimeler ise genellikle ÖTT'ye göre damak uyumuna girmiş haldedir. Batı Grubu Ağızlarında {+ki}, {-ken}, {+leyin} gibi eklerin; il, i,in, ki gibi edatların kök/gövde ünlüsüne ilerleyici benzeşmeyle tâbi olması, damak uyumunun ÖTT'den daha ileride olmasını sağlamıştır. Alıntı kelimelerde damak uyumunun ÖTT'ye göre ileri olduğu durumlarda ilerleyici benzeşme ile 34 adet Arapça, 5 adet Farsça, 4 adet Fransızca, 2 adet İtalyanca, 1 adet Yunanca, 1 adet İspanyolca kökenli kelime tespit edilmiştir. Damak uyumunun ÖTT'ye

göre ileri olduğu durumlarda gerileyici benzeşme ile 23adet Arapça, 9adet Farsça, 4adet Fransızca, 1 adet Yunanca, 1 adet ise Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerden oluşmuş kelime tespit edilmiştir. İki yönlü benzeşme ile alıntı kelimelerde ise 5 adet Arapça, 4 adet Farsça, 2 adet Fransızca, 1 adet İtalyanca kelime tespit edilmiştir. Damak uyumunun ÖTT'ye göre geri olduğu durumlardaki alıntı kelimelerde 16 adet Arapça, 8 adet Farsça, 2 adet Yunanca, 1 adet Fransızca kelime tespit edilmiştir. AA'da, damak uyumu ÖTT'ye göre oldukça ileri durumdadır. Asıl biçimlerinde damak uyumuna giren fakat ÖTT'de uyumun bozulduğu bazı sözcükler, AA'da asıl biçimleriyle de kullanılmaktadır. Kelime tabanlarında bazı Türkçe kelimelerin asıl şekillerine uygun olarak kullanılması damak uyumunun ileri olduğunu göstermektedir: alma "elma" (AA 23/75), ana "anne" (AA 3/68). AtA'da eskicil biçimlerinde damak uyumu bulunan bazı Türkçe sözcükler bu eskicil biçimleriyle de kullanılmaktadır. AtA'da ünlü uyumları ÖTT'ye göre ileri durumdadır. Eğirdir yöresi ağzında damak uyumunun çoğunlukla tam olduğu görülse de özellikle kelime ve eklerin bünyesinde yer alan kalın ünlüleri inceltme özelliğine sahip "c, l, s, ş, y, z" gibi bazı ünsüzlerin etkisi ile uyumun bozulduğu durumlar da görülmüştür. Ünlü kalınlaşması nadir görülürken, ünlü incilmesi hadisesine sıkça rastlanmaktadır: ağeşlê "ağaçlar" (EA 13/22),büdeyi "buğdayı" (EA 3/83). Aslında kalınlık-incelik uyumuna tabi olan Türkçe kökenli bazı kelimeler Eğirdir yöresi ağzında aynı şekilde uyumlu halleriyle kullanılmaktadır bu sebepleyöre ağzının yazı dilinden daha ileri bir boyutta olduğu görülür.

GA'da kök ve tabanlarda damak uyumu oldukça ileri durumdadır. Uyum hem Türkçe kelimelerde hem de yabancı kelimelerde çoğunlukla sağlanmıştır: vakıt"vakit" (<Ar. waqt) (GA 18/05), urkıya "rukiye" (GA 01/61), gardaşı "kardeşi" (GA 07/59), birez "biraz" (GA 02/44), tercümen "tercüman" (GA 14/114). GA'da +ki aitlik ekinin damak uyumuna girdiği örnekler oldukça fazladır: çaltınınķı "çaltıninki" (GA 10/94), bağıllınınķı "bağıllıninki" (10/94), yağanınķı "yakanınki" (yarı benzeşme) (GA 14/01).GöA'da damak uyumu, ÖTT'ye göre daha ileri bir düzeydedir. GöA'da -me ve -ce(k) ekleri karakteristik olarak damak uyumunu bozmaktadır. ÖTT'de damak uyumunun bulunduğu bazı kök ve tabanlarda uyumun dışını çıkıldığı durumlar da görülmüştür: yenmeyomuş "yenmiyormuş", alcez "alacağız". KA'da bazı alınma ve Türkçe kökenli kelimeler ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşme yollarıyla uyuma girmişlerdir. Özellikle kök ve tabanlarda uyumun ileri derecede olduğu görülür. Bazen de ekleşme yolu ile de uyuma girer: makınası "makine" (<macchina İt. TS. s.1661), (KA 17/42) dahan "tahin" (<taḥīn Ar. TS. s.2243)(KA 39/67). Yazı dilinde damak uyumunu bozan bazı ekler yöre ağzında uyuma girmiştir: var ıdı (KA 2/70), imam ıdı (KA

17/16), ğardaş ıdıķ (KA 38/41). SA'da da eskicil şekillerde damak uyumuna tabî olan bazı sözcükler bu uyumu aynı şekilde korumaktadır: deyi “diye” [SA 32-42], eyi “iyi” [SA 34-18], bahca “bahçe” (< Far. bağçe), [SA 52-41], bāzan “bazen” (< Ar. ba ğan) [SA 18-25], şorda “şurda” [SA 25-46], üçün “için” [SA 79-17]. SA'da bazı ek ve bağlaçlarda damak uyumuilerleyici, gerileyici benzeşme yoluyla ÖTT'ye göre daha ileridedir. İlerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşmeyle uyum sağlanmıştır: {+ki}, {-iken}, {-ilen}: okurķana “okurken” [SA 57-34], ğarşıkı “karşıkı” [SA 80-31], ışınan “ışıkla” [SA 54-5] şarabıla “şarap ile” [SA 70-6]. SA'da –me ve –ce(k) ekleri karakteristik olarak damak uyumunu bozmaktadır: ascez “asacağız” [SA 2-75], durceņ “duracaksın” [SA 57-46], saşmeyle “saçma ile ” [SA 18-22]. SA'da “y, l, t, ç, m, c” komşuluğundaki ünlülerde incelme nedeniyle damak uyumsuzlukları sıkça görülen bir olaydır: ıspārte “ısparta” [SA 3-4], yapıcen “yapacağım” [SA 3-13]. ŞA'da damak uyumunun yöre ağızında, yazı dilinden daha ileri bir boyutta olduğunu söyleyebiliriz. Uyum hem Türkçe kelimelerde hem de yabancı kelimelerde çoğunlukla sağlanmıştır. Eski şekillerinde damak uyumu bulunan günümüz yazı dilinde uyuma girmeyen bazı Türkçe kökenli kelimeler, ŞA'da eskicil şekilleriyle kullanılmıştır. Yine kök ve tabanlarda ilerleyici, gerileyici ve iki yönlü benzeşme ile damak uyumuna bağlı kullanımlar görülmektedir. Ek, bağlaç ve ilgeçlerde ise; i- Fiili Çekimleri, i-ken (Zarf-fiil), +ki (Aitlik Eki), ile(n) (Bağlaç), ki (Bağlaç), için (Edat) << üçün << uç+un ve -(I)yor bazı durumlarda uyuma bağlı olarak kullanılmıştır. Damak uyumunun ÖTT'ye göre geri olduğu durumlar ise; kök ve tabanlarda ÖTT'de uyuma giren bazı kelime ve eklerdeki kalın ünlüler, ŞA'da c, ç, d, l, n, s, ş ve y gibi diş ünsüzlerinin de etkisiyle incelererek uyumu bozmaktadır. Ek ve ilgeçlerde; -ce(k) (Gelecek Zaman Eki), -meK (Fiilden İsim Türeten Ek), -me- (Fiilden Fiil Türeten Ek), Emir- İstek Eki, ile(n) (Bağlaç), i- Fiili Çekimleri, -IleK (-ereK Zarf-fiil Eki), -se (şart kipi Eki), +le- (İsimden Fiil Türeten Ek), +ki (Aitlik Eki), +gil (İsimden İsim Türeten Ek), -yō (Şimdiki Zaman Eki), +(y)A (Yönelme Durum Eki), +(y)I (Belirtme Durum Eki), +cAz (+cAğIz Küçültme Eki) bazı durumlarda uyuma bağlı olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar

- DEVELİ, H., *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- ERGİN, M., *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2020.
- KARAHAN, L., *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara 2017.
- MUTLU, H. K., “Balıkesir İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)”, Doktora Tezi, Ankara 2008.
- TİMURTAŞ, F. K., *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- ÜSTÜNER, A., “Türkçedeki +-A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Diyarbakır 2000, s. 189-206.
- YILDIZ, O., “Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.4, Isparta 1999, s. 327.
- YILDIZ, O., “Burdur İli Ağızlarının Ortak Karakteristik Ses Özellikleri”, *Belleten*, S.70, Isparta 2020, s. 169-192.
- YILDIZ, O., *Isparta Merkez İlçe Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara 2021.
- YILDIZ, O., YALKIN, A. O., *Tarihi Türk Lehçeleriyle Karşılaştırmalı Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2021.

Kısaltmalar

AA: Aksu ağzı

AtA: Atabey ağzı

DK: Dede Korkut Kitabı

EA: Eğirdir ağzı

GA: Gelendost ağzı

GöA: Gönen ağzı

GT: Gülistan Tercümesi

İMİA: Isparta Merkez İlçe ağzı

KA: Keçiborlu ağzı

Kur. Ter: Kuran Tercümeleleri

KY: Kıssa-i Yûsuf

ÖTT: Ölçünlü Türkiye Türkçesi

SA: Senirkent ağzı

SN: Süheyl ü Nev-Bahâr

SüA: Sütçüler ağzı

ŞA: Şarkikaraağaç ağzı

TTA: Türkiye Türkçesi Ağızları

UA: Uluborlu ağzı

YA: Yalvaç ağzı

YeA: Yenişarbademli ağzı

YZ: Yûsuf u Zelîhâ